ТЭРЫТОРЫЯ, НАСЕЛЬНІЦТВА БЕЛАРУСІ Ў ПЕРШЫ ПЕРЫЯД НОВАГА ЧАСУ

Урок гісторыі Беларусі, VIII клас

Ларыса Валынец

Мэты ўрока: даць характарыстыку тэрыторыі і насельніцтва Беларусі ў першы перыяд гісторыі Новага часу; актуалізаваць пазнавальную актыўнасць вучняў да гісторыі Бацькаўшчыны; развіваць навыкі работы з падручнікам, картай, схемамі; садзейнічаць выхаванню пачуццяў годнасці і любові да сваёй Радзімы.

Абсталяванне: карта, падручнік, сшытак, выстава дадатковай літаратуры.

Ход урока

Настаўнік. Пачаць наш урок я хачу са слоў, якія змешчаны на першых старонках нашых падручнікаў.

Гісторыя роднай Бацькаўшчыны	**Тваё сыны**
Ты — векапомная. Ты — гераічная. Ты — драматычная.	К. Астрожскі, Л. Сапега, Т. Касцюшка, Ф. Скарына, С. Полацкі, В. Цяпінскі.
Узбагаціла ты Усходніх славян — першадрукаром, Еўропу — класічным сярэдневяковым правам, Сусвет — выдатным фальклорам і духоўнасцю.	**Прыцікнем жа да крынічных вытокаў,** Каб памудрэць, Каб пасталець, Каб з годнасцю мовіць: Гэта мы — беларусы!

Настаўнік. У VIII класе мы будзем вывучаць гісторыю Беларусі Новага часу. Давайце ўспомнім:

1. Якія храналагічныя рамкі гісторыі Новага часу?

2. Якія падзеі пачынаюць і завяршаюць гэты гістарычны перыяд?

3. На якія перыяды дзеліцца Новы час?

4. Якія важныя перамены адбыліся ў XVI—XVIII стст. у свеце і ў Еўропе?

Прапаную вам праверыць веды і паўтарыць тое, што вы ўжо ведаеце па гісторыі Беларусі за VI—VII класы. Вазьміце табліцы «Гісторыя Беларусі ў старажытны час і Сярэднявечча». Я буду дыктаваць даты, тэрміны, геаграфічныя назвы і імёны, а вы павінны запісаць гэтыя словы ў адпаведную графу таго гістарычнага перыяду, да якога яны адносяцца.

862 г., 1410 г., Бердыж, Вільня, Гедымін, Грунвальдская бітва, Ефрасіння Полацкая, крамянёвыя сякеры, крыжакі, Крэўская унія, Лазар Богша, Магдэбургскае права, Міндоўг, Наваградак, неандэртальцы, паляванне на мамантаў, племя, Юравічы, Рагнеда і Рагвалод, Усяслаў Чарадзей.

Абмяняйцеся сваімі табліцамі і праверце адзін аднаго, выкарыстоўваючы падказку з правільнымі адказамі (на дошцы).

У каго табліца запоўнена правільна, падыміце рукі.

А цяпер мы прадоўжым урок вывучэннем новага матэрыялу.

План

1. Знешнія межы і ўнутраны падзел ВКЛ.
2. Навакольны свет.

3. Народы, якія пражывалі на беларускіх землях.

4. Як называлі жыхароў гэтых зямель? А як называлі сябе беларусы?

Вывучэнне гісторыі Беларусі Новага часу мы пачнём з тэмы, якая называецца «Палітычнае становішча ў ВКЛ». Тэма сённяшняга ўрока — «Тэрыторыя, насельніцтва Беларусі ў першы перыяд Новага часу» *(на дошцы запісана тэма ўрока)*.

Звяртаю вашу ўвагу на базавыя лісты кантролю, якія ляжаць на партах. Што з надрукаванага на іх вам вядома? Наша мэта — узбагаціцца ведамі па гісторыі Бацькаўшчыны. Нагадваю, што веды, якія вы атрымаеце на наступных 10 уроках, вы павінны будзеце паказаць на тэставым заліку.

Тым, хто цікавіцца гісторыяй, у працэсе вывучэння тэмы і ўсяго курса, прапаную карыстацца дадатковай літаратурай, прадстаўленай на нашай выставе. Сёння мы пагаворым пра тэрытарыяльныя межы і насельніцтва ВКЛ. На ўроку вы пазнаёміцеся з наступнымі паняццямі: *беларусцы (беларусы), ваяводства, ліцвіны, павет, палешукі, русіны.*

1. Успомніце, калі ўзнікла дзяржава ў Верхнім і Сярэднім Панямонні?

2. Якія тэрыторыі ў XIII—XV стст. мелі назвы «Літва», «Русь», «Жмудзь»? *(Назвы даюцца па чарзе.)*

3. Як адбывалася пашырэнне ВКЛ?

У пачатку XVI ст. ВКЛ — гэта вялізныя абшары Усходняй Еўропы. Яе межы працягваліся ад Берасцейшчыны да Смаленшчыны, ад Балтыкі да Крыма *(Межы паказваюцца на карце.)*

Вельмі важным для нас з'яўляецца тое, што большасць дзяржаўнай тэрыторыі Вялікага Княства складалі ўсходнеславянскія землі, у першую чаргу сённяшнія беларускія, часткова — украінскія і рускія. Балцкія ж землі займалі толькі 1/5 частку Княства. У XV—XVIII стст. ВКЛ падзялялася на ваяводствы, а ваяводствы — на паветы. Карыстаючыся падручнікам (с. 5), вызначце, колькі на Беларусі было ваяводстваў і паветаў. **(6 і 16.)**

Назавіце ваяводствы, якія не падзяляліся на паветы **(Полацкае і Мсціслаўскае.)** А якія падзяляліся на іх? **(Віцебскае, Навагрудскае, Берасцейскае, Менскае.)**

Назавіце паветы, якія, на вашу думку, не ўваходзілі ў беларускія ваяводствы. **(Ашмянскі, Браслаўскі, Лідскі (Віленскае), Гародзенскі — Трокскае.)** Як вы лічыце, у якое ваяводства ўваходзіла Смаргонь?

Ці можаце вы самастойна даць азначэнне паняццям *ваяводства* і *павет*?

Ваяводства — адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка, на якую падзялялася ВКЛ.

Павет — адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка, на якую падзяляліся ваяводствы ў ВКЛ.

Падумайце, з якімі адміністрацыйна-тэрытарыяльнымі адзінкамі сучаснай Рэспублікі Беларусь можна параўнаць ваяводствы і паветы?

Пры падрыхтоўцы да ўрока вы падзяліліся на групы, кожная з іх атрымала апераджальнае заданне. Зараз група падарожнікаў раскажа нам пра навакольны свет Беларусі.

Вучань 1. Мэтай нашай працы было пацвердзіць думку аб тым, што Беларусь з даўніх часоў называюць краем азёр і лясоў.

Вучань 2. Пацверджанне гэтай думкі мы знайшлі ў працах тых людзей, якія жылі на Беларусі або падарожнічалі па ёй у XVI—XVIII стст.

Вучань 3. Прапануем паслухаць, як апісвалі прыроду Беларусі картограф Г. Макоўскі, кракаўскі ўрач і гісторык Мацей з Мяхова, мясцовы шляхціч Міхалон Ліцвін.

Вучань 4. Добры дзень спадарству! Мяне завуць Г. Макоўскі. У 1613 г. я склаў карту Беларусі і Літвы. І вось што я адзначыў у дадатку да яе... *(Вучань расказвае ўрывак з падручніка «Галасы мінулага» (с. 5) і паказвае на карце рэкі і гарады Беларусі.)*

Вучань 5. Дзень добры! Я — Мацей з Мяхова. Маё сапраўднае прозвішча — Мацей Карпіга. Хачу вам паведаміць, што ў сваёй «Хроніцы палякаў», якую я напісаў у 1515—1518 гг., я падымаў пытанне аб паходжанні славянскіх народаў і плямён. Што ж да вашай роднай Беларусі, то пабываўшы тут, я напісаў аб яе жывёльным свеце «Галасы мінулага» *(вучань паказвае малюнкі жывёл на с. 6)*.

Вучань 6. А я — мясцовы шляхціч Міхалон Ліцвін, аўтар трактата «Пра норавы татар, ліцвінаў і маскавітаў». Хачу вам сказаць, што ў рэках Беларусі мноства асятроў і іншых вялікіх рыб, якія плывуць з мора ўверх па рэках, у прэсную ваду. З гэтай прычыны многія рэкі называюцца залатымі, асабліва Прыпяць.

Вучань 1. Вось такою бачылі Беларусь жыхары XVI—XVII стст.

Настаўнік. Дзякуй групе падарожнікаў. А ў мяне пытанне да ўсяго класа: чаму ж Беларусь называлі і называюць краем азёрным, краем лясным?

Скажыце, ці можам мы сёння пахваліцца багаццямі беларускай прыроды? **(І так і не, таму што пагоршылася экалагічная сітуацыя.)**

Настаўнік. Беларускую зямлю сёння насяляюць многія народы. Адны з іх — беларусы (нашчадкі балтаў, крывічоў, радзімічаў, дрыгавічоў) — жывуць тут спрадвеку. Другія — прыйшлі сюды па волі лёсу ў розныя далёкія і блізкія часы. Аб тым, якія народы жылі на Беларусі ў вывучаемы намі перыяд, раскажа група этнографаў.

Вучань 1. Мэта нашай працы — выявіць, якія народы жылі на Беларусі ў XVI—XVII стст. Вось пра што мы даведаліся...

Вучань 2. У сярэдзіне XVI ст. на Беларусі было каля 2 млн чалавек. Вядома, што 80 % тэрыторыі ВКЛ займаў усходнеславянскі этнас. Беларусы жылі тут спакон веку, а ўкраінцы і рускія апынуліся тут па той прычыне, што этнічныя тэрыторыі гэтых народаў былі суседнімі ў дачыненні да Беларусі. Акрамя таго, некаторыя з іх былі заваяваны ВКЛ або добраахвотна ўвайшлі ў яго склад.

Вучань 3. Па той жа прычыне жылі на беларускіх землях палякі, літоўцы і латышы. Палякі сустракаліся на Берасцейшчыне і Гродзеншчыне. Усходнелітоўскае насельніцтва — у ваколіцах Ашмян, Шчучына, Ліды, на поўнач ад Гародні. Пасяленні латышоў былі ў Браслаўскім, Дзвінскім і Міёрскім раёнах (*паказвае на карце*).

Вучань 4. Акрамя славян і балтаў на Беларусі пражывалі татары, яўрэі і цыганы. Татары і яўрэі былі запрошаны ў ВКЛ яшчэ Гедымінам і Вітаўтам. Татарскае насельніцтва жыло пераважна ў раёнах Клецка, Слуцка, Менска, Іўя, Ліды, Маладзечна. Яўрэйскія абшчыны былі даволі вялікімі ў такіх гарадах, як Бярэсце, Кобрын, Гародня і іншых (*паказвае на карце*).

Вучань 1. Варта адзначыць, што ў сталіцы Княства, Вільні, беларусы былі адной з найбольш вялікіх груп жыхароў (*паказвае на карце*).

Настаўнік. Паспрабуйце самі зрабіць выснову з таго, што вы пачулі. **(ВКЛ — шматэтнічная дзяржава. ВКЛ — дзяржава шматрэлігійная. Для беларускага народа характэрна такая рыса, як верацярпімасць, або талерантнасць.)**

Настаўнік. XV—XVIII стст. — гэта перыяд развіцця ўнутранага рынку ў ВКЛ. У гэты час на Беларусі было больш за 200 рамёстваў. Група акцёраў запрашае вас наведаць беларускі кірмаш, на які з'ехаліся прадстаўнікі розных рэгіёнаў Беларусі. Вызначце, як называлі сябе жыхары беларускіх зямель у XVI—XVIII стст.

Несцерка. Добры дзень! Спадзяюся, што вы мяне пазналі. Так, так, я — Несцерка — абавязковы персанаж кірмашу на Беларусі. Зараз мы з вамі даведаемся, хто і адкуль прыехаў на кірмаш.

Вучань 1. Прывітанне ўсім! Вітаю і цябе, Несцерка! На кірмаш мы прыехалі з паўночна-заходняй часткі Беларусі. У тагачасных дакументах нашы землі называліся Літвой, насельніцтва нашых тэрыторый называе сябе ліцвінамі.

Вучань 2. Тэрыторыя, дзе мы жывём, знаходзіцца на ўсход ад Літвы. Да XVII ст. гэтыя землі зваліся Руссю, а з XVII ст. назва «Русь» стала паступова выцясняцца назвай «Белая Русь». Белая Русь — гэта большая частка Беларусі, тэрыторыя Падзвіння і Падняпроўя. Да XVI ст. людзі, што жылі тут, называлі сябе руссю, русінамі, а ўжо з пачатку XVII ст. мы вызначалі сябе як «беларусцы».

Вучань 3. Мы прыехалі на кірмаш з Палесся, з поўдня Беларусі, а завёмся мы палешукамі.

Несцерка. Хачу дадаць, што калі я трапляю на кірмашы за межамі Беларусі, то вызначаю сябе як «ліцвін-беларусец са Смаргоні».

Настаўнік. Каб лепш запомніць назвы рэгіёнаў Беларусі, звернемся да вытрымкі з дакумента (падручнік, с. 9). Прачытайце яго і назавіце гарады Беларусі, якія знаходзіліся ў Літве, на Белай Русі, на Палессі. Як вы лічыце, на якой тэрыторыі размешчана Смаргонь?

Адказы дзяцей.

Перад тым як выставіць адзнакі і даць дамашняе заданне, я хацела б пачуць: які след у вашай душы пакінуў сённяшні ўрок? Што новага вы даведаліся на ім, пра што яшчэ хацелі б даведацца?

Адказы дзяцей.